

Tóth Krisztina: Vonalkód

Bevezetés: **Tóth Krisztina** Budapesten 1967. december 5-én született, magyar költő, író, műfordító, ólomüveg-készítő.

Képzőművészeti érdeklődésének kialakulásában nagy szerepet játszott családja: édesanyja ötvös, nagyapja grafikus volt. 1986-ban érettségizett a Képzőművészeti Szakközépiskolában szobrász szakon, majd az ELTE bölcsész karán, magyar-történelem szakon kezdte meg tanulmányait. 1992-től ösztöndíjasként két évet töltött Párizsban. 1993-ban szerzett diplomát, majd 1994 és 1998 között a Francia Intézet munkatársa. 1998 óta ólomüveg-készítéssel és -restaurálással is foglalkozik. 2005 óta vezet szemináriumokat a JAK Irodalmi Egyesület prózaírói, költői, műfordítói és kritikáirói kurzusain. Számos kitüntetésben, díjban részesült.

Tárgyalás: **Vonalkód** c. novelláskötetének elemzése a téma

1. Kel. kör.: 2006-ban jelent meg.

2. Címe: megnevező, egy összetett szó, amely modern világunk természetes, megszokott velejárója, hiszen a boltban vásárolható áruk nagyrészen található, amely azonosít és beáraz. Itt azonban nem ilyen egyszerű a jelentése. Itt kísérletibb és művibb, személytelenebb, kimódoltabb, egyben magát látványosan a figyelem előterébe toló és evvel az olvasót reflexióra készítő integrációs szerkezete van, afféle tartóváza a kötetnek, amelyet mintegy kívülről épít a “tizenöt történet” (ez a kötet alcíme) köré és fölé a szerzői akarat. Egy érdekes szemantikai játék ennek az alapja, amelyhez a kötet címe, a “vonalkód” szó szolgál “kóddal”, azaz értelmező kulccsal: a *Vonalkód* kódja vagy kulcsa ugyanis maga a “vonal” szó, illetve a szó teljes jelentéshálózata. A tartalomjegyzékben mind a tizenöt elbeszélés zárójeles alcímmel szerepel, s minden alcímben előfordul a “vonal” szó, mégpedig a legkülönbözőbb szóösszetételekben és kötött kifejezésekben. Maga a “vonalkód” szó a *Langyos tej* című elbeszélés – a sorban a hetedik – alcíme, de ugyanígy alcím a “vérvonal”, az “élvonal”, a “vonaljegyek”, “a vonal foglalt”, a “húzni egy vonalat” stb.

A “vonal” szó jelentéstartománya két alapjelentés metaforikus szerteágazása: a vonal egyrészt *szétválaszt*, másrészt *összeköt*. A vonal ennek értelmében egyrészt *határ*, mely dolgok és folyamatok, országok és emberek, nők és férfiak, gyermekek és felnőttek, test és lélek, vágy és beteljesülés, élet és halál között húzódik, mégpedig átléphetetlenül. Másrészt viszont *kapocs*, amely összeköt helyeket és embereket. Közlekedési útvonal és kommunikációs csatorna, a külön életek vágyott egyesülésének eszköze és segítője, egybekapcsolója mindannak, amelynek egybe kell kapcsolódnia. Továbbá a rend jelképe, annak emblémája, hogy a világ értelmes szerkezet, egységek és különbözőségek áttekinthető és megnyugtató látványa.

3. Szerkezet: Az előbb kifejtett metaforaháló, ez a sokrétű “vonalkód” szüli és rendezzi virtuális szerkezetbe a tizenöt történet motívumait.

A *Vonalkód* integrált **elbeszélésfüzér** vagy **novellaregény**. Egyszerűbben fogalmazva: az első pillantásra különálló elbeszélések egy potenciális regénykompozíció alkotóelemeiként olvastatják el magukat. Ez a virtuális kompozíció támaszkodhat merészen kísérleti fogásokra.

A *Vonalkód* integrált elbeszélésfüzérében épp az az érdekes és íróilag igen termékeny lelemény, hogy a szerző voltaképpen mindkét integrációs lehetőséggel él a kötetben: a merészen kísérletivel és a szelídebb hagyományossal egyaránt.

4. Az elbeszélői alaphelyzet mindegyikben **első személyű**, s az olvasó joggal véli úgy, hogy alkalmasint egyetlen elbeszélő hangját hallja mindvégig (noha gyakran akkor jár jobban olvasóilag, ha bizonyos pontokon ideiglenesen feladja vélekedését, azaz az elbeszélő azonosságát csupán feltételesen és viszonylagosan fogadja el).

Leszögezhető, hogy az elbeszéltekben nincsenek keresztutalások, és nem állnak fel közöttük cselekményszerű összefüggések

Az **elbeszélőről** – akár egy ugyanaz a személy, akár nem – sok minden kiderül. Érett, már nem egészen fiatal asszony, gyerekekkel, családdal (vagy már család utáni, elvált állapotban). Emlékező és gyónó alaphelyzetben ismerkedünk meg vele: gyerekkoráról, felnövekedéséről, testi ébredéséről, szerelmeiről beszél, megcsalásait és csalódásait, bukásait és kudarcait vallja meg. Van, amikor az elbeszélő igen közel kerül az önéletrajzi Énhez, ilyenkor az elbeszélőt a szerző személyével azonosítjuk. Máshol viszont irodalmiasabb, tüntetően “megcsinált” az elbeszélés, és az ilyen esetekben az életrajzi azonosítást maga a mű nyilvánítja feleslegesnek és lényegtelennek. Az egyes elbeszélések egyfelől egy önéletrajz fejezeteiként olvastatják magukat (bár közben híján vannak minden kronológiai logikának), másfelől le is tiltják ezt az olvasati lehetőséget, szisztematikusan elbizonytalanítják az olvasót abbéli hitében, hogy ugyanazt az elbeszélőt hallgatja, s ugyanarról az életről kap beszámolót.

Mindennek a révén *izgalmas, bár hűvösen személytelen intellektuális* prózát olvashatunk. Távolságot tartó intellektuális fegyelem kezeli egyébként a metaforahálózatba rendeződő fájdalmas és gyötrelmes motívumokat is.

A *Vonalkód* a higgadtan közreadott borzalmak könyve: testek és holttestek, vér, sebek és sebhelyek, csonkulás és halál mindenfelé, ahová nézünk, kezdve az első történet első bekezdésének kiterített halottjával.

5. Történetek:

Tetszőlegesen válasszatok történeteket!!!!!!

A történetek utalnak a hetvenes-nyolcvanas évek világára, milliójére, ami a kötet talán legfontosabb referenciális hátterét alkotja.

Az **első történetben** – *Lakatlan ember (Határvonal)* – jelenik meg Robi, a kerekes székkal közlekedő, mindkét lábára amputált hajléktalan kukázó. A **csonkítás vezérmotívumát** vezeti be evvel a szerző. A későbbi történetekben azután újabb és újabb csonkításokról-csonkulásokról olvashatunk, például a kislányról a *Fekete hóember (Vonalháló)* című elbeszélésben, akinek a lakótelepi ház liftablaka levágta a fejét, vagy az összefogdosott és étkezési célra leamputált combú békák torzóival teledobált árokszélről, illetve a békahekatombát végrehajtó kamaszfiúról, évtizedekkel később, immár felnőtten, bénán, kerekes székhöz kötve, amint bélsárt hány, a *Miserere (Húzni egy vonalat)* című elbeszélésben. Mindez a vonal szó “szétválasztás” jelentéstartományába tartozik: a “vágás”, “levágás” ennek a további metaforizációja. Mint ahogy a műtéli beavatkozás és a nyomában maradó sebhely vagy heg is: öngyilkossági kísérlet hegei a karon (Vaktérkép [*Életvonal*]), a titokzatos és megmagyarázhatatlan operációs hegek az apa hasán (*A kerítés [Vérvonal]*), a császármetszés hege (*Ez itt minnek a helye? [Bikinivonal]*). A vonalkód fonja be ezt a szálát is a metaforikus szemantikai hálóba, s rögtön össze is kapcsolja – a császármetszés révén – egy másik szétválasztás-szállal, a születendő gyermek erőszakos és természetellenes elválasztásával az anyától. Ilyen az utóbbi elbeszélésben a császármetszéses szülés, az abortusz az *Egy boszorka van (A vonal foglalt)* című történetben, vagy a leírás az anyáról, akinek egymás után születnek halva a gyermekei (Hangyaterkép [*Útvonal*]).

Második történet: A tolltartó (irányvonal) Egy általános iskolai emléket dolgoz fel, amelyben az egyik konfliktus egy fiú elesése köré szerveződik, vagyis ki a hibás, hogy elesett. Az iskolarendszer fegyelmezési módszereit mutatja, s kívülről szemléli szinte önmagát, csak történnék vele a dolgok, vagyis ő nem bűnös, de nem tud tiltakozni, nem tudja megvédeni magát. Fekete bárány lesz, hiszen amikor a neves politikus gyerekének különleges tolltartóját ellopják, órákon át tartják “fogva” a gyerekeket étlen-szomjan. Akkor az elbeszélői én kiborulva mindezeket inkább magára vállalja a lopást. (“Hogy akár én is lehettem volna, ki

tudja. Hogy talán valamikor, egy másik történetben, megtettem. Hosszú pillanatnak tűnt, ahogy felállt a hozzám tartozó idegen test a padban, megvárta, amíg minden szem rászegeződik, majd idegen hangomon kimondta, hogy végre véget érjen a levegőtlen jelen és hazamehessünk: Én voltam az.”

Harmadik történet: Vaktérkép (Életvonal) Egyetemista korába visz, akkor halt meg Kádár János (konkrét idő), tanul, hajt, nem mer bemenni vizsgázni, szerelme elhagyja. Nem az a legfontosabb, hogy szerelmünk miért hagy el és kivel pótol, s milyen körülmények között, hanem az az érzés, az a kimerevített kép, ahogyan erre reagálunk, ahogy egy vécé tetején ülve mindezt felfogjuk, magunkévá tesszük: „Összefont karral ringattam magam a vécén, mint akinek a hasa fáj, ő meg állt fölöttem, aztán egy idő után megszólalt: sajnálom. (...) Hosszú időre elment a hang, a ringatózás még tartott egy ideig, mintha egy puha, vattával bélelt edényben ráznának, föl-le, föl-le, mint amikor gyermekkoromban gyógyszeres üvegcsébe gyűjtöttük össze a katicabogarakat” S ezzel a finom áttűnéssel már arról értesülünk, hogy öngyilkossági kísérletet hajtott végre, két hét kiesett az életéből. Az ágyán ülő anya csak annyit tud mondani, hogy “Szedd össze magad.”

Negyedik történet: A kerítés (Vérvonal) Szörnyen véres jelenettel kezd, a kutya feje beszorult a garázsajtóhoz macskaüldözés közben, iszonyatosan vonyított, le kellett vágni, csak úgy tudták megszüntetni a zajt. Pedig nagyon kedves állata volt az apjának. Majd átlendül a múltba, apja gyermekkori emlékét idéz, s ezzel azt a történelmi helyzetet, hogy a vasfüggöny elválasztott két világot. A szegény világból a gazdagba vágyott emberek átszöknek a határon, de lelövik őket. Heten vannak, mint a gonoszok, s egy közülük (az elbeszélő apja még életben van, s egy orvos éjszaka kezdetleges körülmények között meg is műti, négy golyót vesz ki a gyerekből. Aztán hirtelen átvált a felnőtt életének azon mozzanatába, amikor már a feleség keresi fel az orvost, a férje betegsége miatt kellene az akkori esetr elemzése, de az orvos még mindig fél, nem mond semmit. A jelenben kerítést akar építeni, két méter magasat, hogy a kutyát megvédje, senki ne dobáljon be semmit. Megérkeznek a munkások, a kutya pedig a garázsban fekszik holtan, vérpöttyök vezetnek a tetemhez, Már megmérgezték. De az apa úgy tesz, mintha nem is venné észre, sűrög-forog, dolgozik a leendő kerítésen.

Ötödik történet: Hangyaterkép (Útvonal):guberáló cigányok közé visz, ahol az anya folyton szül, de mindig meghalnak az újszülöttek. A nagymama istápolja a gyereket, iszonyú körülmények között él, tetves lesz, férges, távoli rokonok segítenek rajta.-

S a többi

A *Vonalkód* univerzumában a hangulatok, a reakciók, az érzéki benyomások fontosabbak maradnak, mint az ezeket kiváltó, ezeknek egyfajta háttérrel adó történet maga. A történet, a konkrét esemény az a bázis, mely különböző lelkiállapotokat, érzéseket hoz létre, de a fókuszban már ez utóbbiak leírása áll. A szerzőnek mindig van egy vagy több rendkívül érzékletes, metaforikus, racionális magyarázatokkal nehezen hozzáférhető hasonlata a különböző érzések, benyomások átélhetővé, megérthetővé tételére.

6. Nyelvezete: lírai nyelven fogalmaz, tömören, képszerűen, zeneiségtől sem mentesen. A kötet hemzseg az olyan mondatoktól, melyek verssorokként is kiválóan funkcionálhatnak. Ez a próza nem tekinthető minimalistának, pedig rendkívül szikár és lényegretörő fogalmazás jellemzi, s a terjengősség, a körülményesség, a halmozás teljesen idegenek tőle. A minimalista szövegekre jellemző redukáltság és köznyelviség, valamint az ismétlések nagy száma és az ezekből fakadó monotónia azonban egyáltalán nem sajátja Tóth Krisztina elbeszéléseinek. Sokszor az elképesztően viszolyogtató vagy obszcén élethelyzeteket mutat be, amelyekben teljesen odaillő, ám trágár, durva, káromkodó szavakat, szerkezeteket használ. (Hülye fasz kutya. Kuss legyen má’, Denevér! Stb.)

(A miserere nevű betegség (a széklet szájon át történő visszabukása), a végbél betegségei, egy béka véletlen kibelezése, ezek az önmagukban borzalmas jelenetek nem lógnak ki, hanem tökéletesen belesimulnak az eddigiekben érintett érzékletes, lírai beszédmod által teremtett nyelvbe. Ezzel a nyelvvel, úgy tűnik, szinte bármi elmondható.

7. Megfigyelő és átélő zárt kettőssége: Szinte nincs olyan novella a kötetben, melyben ne kerülne elő a megfigyelő és az átélő alany egy személybe zárt kettőssége, az alaptapasztalat, hogy az ember a vele történeteknek mindig szükségszerűen alanya és tárgya is egyszerre. Tóth Krisztina figurái ráadásul a különösen önreflexív típusból valók. Olyan szereplők, akik kinéznek a velük történő dolgok mögül, akik a legváratlanabb események hatására mintegy két részre esnek szét. Ezek a jelenetek többnyire állóképpé merevített pillanatok, ahol az átélő mintegy kívül kerülve önmagán figyel az eseményeket, vagy éppen ezzel a kívül helyezkedéssel igyekszik kimenekülni a szituációból:

8. A cím megfejtése? Uralkodó motívumai

Tóth Krisztina elbeszélései mintha valóban feltételeznék valamiféle rend meglétét, de elbeszélései mindig ennek a hálónak a felfesléséből következő eseményeket, a rendezettség és strukturáltság hálójából való kilépés, kiszakadás történeteit mutatják be. A kötet elbeszélései ugyanis mind valamilyen veszteséget, valaminek az elmúlását mutatják be több aspektusból.

A **halál**, mint a legradikálisabb és visszafordíthatatlan keretezi is a kötetet, hiszen az első elbeszélés (*Lakatlan ember*) egy idős férfi és egy fi atal barát halála körül mozog, az utolsó (*Miserere*) pedig a kegyetlen módon meggyilkolt békák és gyilkosuk későbbi haldoklását mutatja be. A halál mellett gyakori téma a **szerlem elvesztése**, legalább négynek közülük a **megcsalás** élménye áll a középpontjában. A **veszteségek, csalódások**, mindennapi vagy nagyobb **tragédiák** leírása közös ezekben a szövegekben, ez az a tematikus szál, ami **mindenképpen egy vonalra rendezi őket**. A kötet szövegei akár valamiféle fejlődésregényként is összeolvashatóak (különösen mivel a gyermekkor, a kamaszkor és a felnőttkor is feldolgozásra kerül, ha nem is mindig időrendben követve egymást), s ez esetben tanulságuk talán éppen az, hogy a kérdéses, nehezen körülírható identitás akár épp a veszteségeken keresztül ragadható meg, ha tetszik **a veszteségeiből áll össze az ember**, illetve **abból, ahogyan feldolgozza ezeket**. Csak aki átmenetileg kívül kerül a hálón, az láthatja, ismerheti meg azt valójában, aki pillanatokra, a veszteség pillanataiban kívül kerül önmagán, az ismerheti fel rövid időre, ki is valójában. Így képesek az elbeszélők magukra ismerni, s így ismerünk magunkra, mi olvasók is.

Felhasznált szakirodalom a: Bárka 2007/1. számában jelent meg.